

فضای مجازی و روش‌های مدیریت کلاس

ریحانه صادقی

دبیر مدارس استعدادهای درخشان اصفهان
دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی

چکیده

در پژوهش حاضر به نقش مؤثر قدرت معلمان در اداره کلاس و تدریس در فضای مجازی اشاره می‌کنیم. اداره کلاس‌های حضوری به دلیل حضور عینی معلمان و کنترل مستقیم کلاس به وسیله آنان، ساده‌تر از اداره کلاس‌های غیرحضوری است. نتایج این تحقیق که به روش توصیفی و تحلیلی و با بهره‌گیری از تجارب آموزشی و نیز منابع کتابخانه‌ای به انجام رسیده است، نشان می‌دهد که معلمان آگاه از روش‌های متنوع تدریس و مباحث تربیتی، در صورت رعایت اصول و آموزه‌های تعلیم و تربیت در پرتو تعامل با فراگیرندگان نوعی پیوند عاطفی میان خود و دانش‌آموزان به وجود می‌آورند و بدین صورت، کلاس درس را در فضای مجازی به گونه‌ای مدیریت می‌کنند که محیط آن برای هر دو عنصر معلم و شاگرد جذاب، فعال و شاداب باشد.

کلیدواژه‌ها: معلم، دانش‌آموز، تعلیم و تربیت، فضای مجازی، آموزش و پرورش، مدیریت

۱. مقدمه

امروزه، نقش و تأثیر چشمگیر فاوا (فناوری اطلاعات و ارتباطات) بر کسبی پوشیده نیست. رشد و توسعه دانش، پایه‌پای رشد فناوری به‌خصوص در زمینه اطلاعات و ارتباطات، فرایندهای تدریس و یادگیری را هرزمانی و هر مکانی کرده است. پژوهشگران اذعان دارند که معلم یا استاد مهم‌ترین عامل مؤثر در به کارگیری مناسب رسانه‌هاست و فناوری، سازهای کارآ برای یاد دادن‌های مؤثر و مفید می‌باشد. حتی آنان به این حقیقت مهم اشاره دارند که این فرد یا عامل کلیدی (معلم)، عمدتاً جزئی از نظام یاددهی-یادگیری است (رئوف، ۱۳۸۷: ۱۰۹). در آموزش مجازی، تدریس بر مثلث یاددهنده، یادگیرنده و تعامل این دو عنصر استوار است. البته وظایف معلم در محیط مجازی و برخط (آنلاین) با فضای حضوری تفاوت‌هایی دارد.

در محیط آموزشی مدرسه و کلاس‌های حضوری به دلیل ارتباط مستقیم و چهره به چهره معلم و شاگرد، معلم از

بازخوردهای تدریس خود به صورت آشکارتری آگاه می‌گردد و می‌تواند با مثال‌های متعدد، محتوای آموزشی را تبیین کند یا با مشاهده ناهنجاری‌های رفتاری فراگیرندگان و طرح نکات تربیتی، آنان را هدایت و راهنمایی نماید اما در محیط مجازی، این مسئله به راحتی بر وی مکتوف نخواهد شد. سوی شخصیت روانی و فردی فراگیرندگان که ممکن است مانع پرسش مجدد مطلب آموزشی از معلم در فضای مجازی و باعث احساس نگرانی از بازخوردهای غیرمنتظره معلم یا هم‌کلاسی‌ها شود، مسائل دیگری چون ناسازگاری اینترنت و قطع و وصل آن، فرایند آموزش را برای گروهی از دانش‌آموزان مختل می‌کند. این مشکلات موجب افزایش نگرانی و اضطراب روحی و روانی فراگیرنده می‌شود. از سوی دیگر، برخی از فراگیرندگان، آموزش مجازی را چندان مهم تلقی نمی‌کنند و ممکن است حضور فعالی در کلاس درس نداشته باشند. در این گونه محیط‌ها استاد و معلم

(یاددهنده) باید به طریقی عمل کنند که شوق و اشتیاق دانش‌آموز (یادگیرنده) را به مطلب ارائه شده، افزایش دهند. معلمان آگاه و جدی، کلاس را به نحو شایسته و مؤثر کنترل می‌کنند و رفتار خودشکوفایی را از خود بروز می‌دهند. شایستگی آن است که معلم بداند می‌تواند کارش را هر چند هم که سخت باشد، درست انجام دهد و این موضوع از تجزیه و تحلیل اعمال وی به دست می‌آید (بختیارنصرآبادی و نوروزی، ۱۳۸۲: ۳۴).

آبراهام مزلو (Abraham Maslow، ۱۹۰۸-۱۹۷۰) در سلسله‌مراتب نیازهای انسانی، خودشکوفایی را بالاترین طبقه نیازها می‌داند. نظریه سلسله‌مراتب نیازهای انسانی مزلو، معمولاً به شکل هرمی متشکل از پنج یا هفت طبقه ترسیم می‌شود. این سلسله‌مراتب، از نیازهای ابتدایی در طبقه پایین شروع می‌شود و هر چه بالاتر می‌رود، نیازهای پیچیده‌تر انسانی را معرفی می‌کند که به ترتیب عبارت‌اند از: نیازهای وجود، نیازهای ایمنی‌جویی معنوی، نیاز محبت و دوستی با خدا، نیاز کرامت نفس، نیاز خودشکوفایی معنوی و تقرب به خدا. بر این پایه، نیازهای معنوی از دیدگاه اسلام نیز در چارچوب هرم مزلو جای می‌گیرد و متناظر به آن است. از دیدگاه اسلام، این نیازهای معنوی مطرح شده را می‌توان راهبردهای مناسبی برای هدایت نیازهای زیستی و عاطفی - روانی به شمار آورد (شجاعی، ۱۳۸۶: ۸۷ و ۱۱۳).

طبق نظر مزلو، افراد خودشکופا در انجام دادن کارها سخت‌کوش‌اند و برای رسیدن به ارزش‌های والا از هیچ تلاشی دریغ نمی‌ورزند. یکی از ویژگی‌های این افراد، مسئله‌مداری است؛ یعنی خود را موظف به انجام دادن رسالتی می‌دانند که بر دوش آن‌ها گذاشته شده است. از دیدگاه مزلو، افراد خودشکופا هیچ‌گاه نه به دلیل محرومیت‌ها و کمبودها بلکه برای رشد و ترقی و رسیدن به تمام آنچه زینبده آن‌هاست، برانگیخته می‌شوند و اغلب مستقل از پاداش‌های بیرونی، با انگیزه و علاقه برای خیر بشریت، در تلاش و تکاپو

هستند. برای نمونه، آن‌ها درس‌دادن به بچه‌های درجه چهار را بر به‌دست آوردن شغلی با حقوق بالا ترجیح می‌دهند؛ به دلیل آنکه درس‌دادن بخشی از هویت و احساس مسئولیت آن‌هاست (مطهری طشی و دیگران، ۱۳۸۲: ۱۰۰-۹۴).

در این پژوهش، به برخی از نکات مهم و اساسی و کاربردی در تعلیم‌وتربیت فراگیرندگان به‌خصوص در محیط مجازی اشاره می‌کنیم.

۲. راهکارهای نفوذ معنوی معلم در دل دانش‌آموزان

۱-۲. نقش الگوشوندگی معلم

یکی از راه‌های پرورش نیروی انسانی در سطح کلان اجتماعی، الگوسازی است. اسوه‌ها نمونه‌های بشری هستند که گفتار، کردار و سلوک و عقیده‌شان سرمشق عینی دیگران و روش، منش و بینش آنان مورد تأیید دین و معیار زندگی دیگران قرار می‌گیرد (عباسی مقدم، ۱۳۷۹: ۵۹-۴۵).

معلمان اخلاق‌مدار و صاحب علم و فرزاندگی، در زمره معلمان الهام‌بخش قرار دارند که افق خویش را از سطح انتقال معلومات و داده‌های علمی فراتر می‌برند و با صید قلب‌ها و فرصت‌ها شاگردان را در پی خود می‌برند و با تأثیرگذاری عمیق در وجود ایشان، شأنی پیامبرگون یافته‌اند (رضائی و دیگران، ۱۳۹۸: ۱۵۷). این فرزندانگ متعهد، به‌عنوان نمونه‌های عینی هدایت، به طریقی مؤثر آحاد جامعه را در مسیر تعالی و رشد و بالندگی قرار خواهند داد و با پرورش شاگردانی متکی بر فضیلت و علم و تقوا حتی بعد از مرگ نیز همچنان برای افراد انسانی نقش الگو و اسوه خواهند داشت. اسوه‌ها مهم‌ترین سرمایه‌های اجتماعی‌اند که قادرند افراد را بدون تهدید و یا تشویق، به سمت و سوی خود جذب کنند. اینان در حقیقت از طریق تأثیرگذاری بر ذهن و روان مخاطبان، آنان را وادار می‌کنند بدون اکراه، موضوعی را بپذیرند و یا مانند آن عمل کنند (ناظمی اردکانی، ۱۳۹۵: ۱۵).

بنابراین، نهادینه‌سازی ارزش‌ها و رفتارهای

صحیح در پرتو اسلام ناب محمدی (ص) در اذهان و رفتار دانش‌آموزان بیش از هر چیز به نحوه رفتار و گفتار و کردار معلمان بستگی دارد. نفوذ معنوی معلم در بین مخاطبان و در اصطلاح امروز «قدرت نرم» (Soft power) از جمله مسائل مهم تأثیرگذار در دیگران است.

به‌طور کلی، قدرت به معنای توانایی اعمال نفوذ در رفتار دیگران برای دستیابی به نتیجه مطلوب و اهداف دلخواه است. زور، تطمیع و ارعاب از روش‌های گوناگون نیل به قدرت است که از آن به قدرت سخت (Hard power) تعبیر شده است. تشخیص اینکه قدرت می‌تواند بدون کاربرد تهدید یا تشویق به صورت ناخودآگاه بر روان مخاطب اثر بگذارد، در آرای اندیشمندی چون جوزف نای (Joseph Nye) و میشل فوکو (Michel Foucault) و دیگران قابل بررسی است (اسکندری، رستم‌زاده، ۱۳۹۵: ۸۵) که از آن به قدرت نرم تعبیر می‌کنند. تأثیر قدرت نرم تا حد زیادی بستگی به قبول مخاطبان دریافت‌کننده دارد (ترابی، ۱۳۸۹: ۸۷). ماهیت قدرت نرم در گفتمان اسلامی به شدت اخلاقی و مبتنی بر ارزش‌های دینی و اخلاقی است. خدامحوری، توسل و ارتباط معنوی با معصومین - علیهم‌السلام - عدالت‌خواهی، خوش‌خویی و تعامل درست با دیگران از جمله مؤلفه‌های قدرت نرم در اسلام به شمار می‌رود. همچنین، اعتقاد به اصل امامت و پیروی از ولایت فقیه در فرهنگ سیاسی شیعه یکی از مؤلفه‌های تأثیرگذار در قدرت نرم به شمار می‌رود (ملک‌زاده، ۱۳۹۳: ۱۲۲).

معلم در جریان آموزش باید به بینش و نگرش خود صیغه الهی ببخشد و با بهره‌گیری از نقش الگوشوندگی خویش در جهت اصلاح نسل نوجوان و تعالی آن به سوی توحید گام بردارد. او می‌تواند در پرتو شریعت، ارتباط با پروردگار، توسل به معصومین (ع)، رعایت تقوا و سبک زندگی اسلامی را به‌عنوان مبانی فکری ارزش‌ها برای مخاطبان خود تبیین نماید (فرهادیان، ۱۳۹۸: ۱۸-۱۵). از این روی،

و منظم است که یاددهی - یادگیری را آسان‌تر می‌کند. داشتن طرح درس در کلاس مجازی به مراتب مهم‌تر از کلاس‌های حضوری است. در طرح درس، عوامل اصلی فرایند تدریس به‌طور منطقی

یاددهنده برای اجرای آموزش اثربخش، باید روش تدریس خود را به گونه‌ای تغییر دهد که بتواند محتوای درس را به شکل ساده‌تر از حضور در آموزشگاه (کلاس‌های حضوری) ارائه دهد. تعلیم و

توجه به ارزش‌ها و نهادینه کردن آن در دانش‌آموزان از اهمیت بسزایی برخوردار است.

ارزش‌ها حیات یک ملت را به وجود می‌آورند. اموری که برای یک ملت مطلوب و پذیرفته شده هستند و افراد، رفتار و گفتار خود را بر پایه آن امور موجه و مشروع می‌دانند، «ارزش» نامیده می‌شود (ملکی، ۱۳۷۶: ۳۳). تنها معرفی ارزش‌ها کافی نیست بلکه باید آن‌ها را در طبیعت مخاطب، نهادینه ساخت. نهادینه کردن ارزش‌ها در حقیقت عملیاتی کردن و اجرایی نمودن سند تحول بنیادین نظام آموزش و پرورش کشور است (فرهادیان، ۱۳۹۸: ۲۷ و ۲۵).

یکی از اصول مهم نهادینه‌سازی ارزش‌ها عامل بودن خود معلم و یا مربی بدان‌هاست. بهترین روش تربیت آن است که مربی خود را تربیت کند (مظاهری، ۱۳۷۶: ۲۲)؛ چرا که گفتار و رفتار معلمان و مربیان همواره در برابر دیدگان نقاد نوجوانان قرار دارد. امام علی (ع) در حکمت هفتاد و سوم نهج‌البلاغه درباره اهمیت تربیت نفس، به‌خصوص از سوی رهبران و پیشوایان مردم، می‌فرماید: «مَنْ نَصَبَ نَفْسَهُ لِلنَّاسِ إِمَامًا فَلْيَبْدَأْ بِتَعْلِيمِ نَفْسِهِ قَبْلَ تَعْلِيمِ غَيْرِهِ، وَلْيَكُنْ تَأْدِيبُهُ بِسَيْرَتِهِ قَبْلَ تَأْدِيبِهِ بِلِسَانِهِ وَمَعْلَمِ نَفْسِهِ وَمُؤَدِّبُهَا أَحَقُّ بِالْأَجْلَالِ مِنَ مَعْلَمِ النَّاسِ وَمُؤَدِّبِهِمْ»؛ کسی که خود را در مقام پیشوایی و امامت بر مردم قرار می‌دهد، باید پیش از آنکه به تعلیم دیگران می‌پردازد، به تعلیم خویش بپردازد و باید تأدیب و تعلیم او نسبت به دیگران پیش از آنکه با زبانش باشد، با عمل صورت گیرد و کسی که معلم و ادب‌کننده خویش است، به احترام سزاوارتر از کسی است که معلم و مربی مردم است (مکارم، ۱۳۹۰: حکمت ۷۳).

۲-۲. روش‌های مدیریت مؤثر در تدریس در فضای مجازی

۲-۲-۱. روش ارائه محتوا

آنچه پیش از هر چیز برای معلم و استاد در فضای مجازی اهمیت دارد، طرح درس مکتوب است. طرح درس، برنامه‌ای مدون

و به دور از آشفتنگی پیش روی معلم قرار می‌گیرد و او می‌تواند با اعتمادبه‌نفس بالاتری به امر آموزش اهتمام ورزد. از طرفی، موجب القای اهمیت نظم و انضباط کاری به مخاطبان، طی آموزشی نهفته از سوی معلم خواهد شد. پس از آن، تغییر روش در تدریس است.

آموزش در فضای مجازی به دلیل تلفیق روش‌های گوناگون تدریس، نیاز به صرف وقت بیشتر و تلاش‌های مستمر دارد. از این روی، ضرورت دارد معلم، محتوای درس را در قالب‌های مختلف از جمله پوشه‌های شنیداری، نوشتاری، تصویری و چندرسانه‌ای تهیه و به دانش‌آموزان

تعلیم و آموزش
در فضای مجازی
به دلیل تلفیق
روش‌های
گوناگون
تدریس،
نیاز به صرف
وقت بیشتر
و تلاش‌های
مستمر دارد

مهارت‌های هوش عاطفی مهم‌ترین عامل در ایجاد انگیزه و شور و شوق و تعامل بین معلم و شاگرد خواهد بود. نحوه بیان و کلام معلم در برخورد با دانش‌آموز در فرایند آموزش و پرسش و پاسخ بخشی از آموزش‌های رفتاری است که شاگردان به‌طور پنهان و غیرمستقیم در زمینه شیوه ارتباط با دیگران فرامی‌گیرند و در وجود آنان نهادینه خواهد شد و به تحول فردی و اجتماعی خواهد انجامید. گاه بی‌توجهی به این موضوع و ساده‌انگاری آن موجب بروز اختلالات رفتاری و آسیب‌های اجتماعی در زندگی آینده نوجوان خواهد شد. بر این اساس است که نظریه‌پردازان قدرت نرم، بخشی از جذابیت فرد الگوشونده را ناشی از سخن گفتن او، واژگان مورد استفاده و ارتباط کلامی‌اش با مخاطب تعریف می‌کنند.

فضای مجازی با وجود رغبت کاربران به استفاده از آن، در مواقع یاددهی و آموزش برای نوجوان جذابیت چندانی ندارد و ممکن است هنگام تدریس معلم دانش‌آموزان حاضر در کلاس در سایت‌های دیگر مشغول گفت‌وگوهای دوستانه با یکدیگر باشند. اینجاست که رسالت مهم معلمان در فضای مجازی آشکارتر می‌شود. معلم باید بتواند با ایجاد خلاقیت و تحول در آموزش‌های غیرحضور، فضایی نشاط‌انگیز و مطلوب را برای دانش‌آموزان فراهم نماید؛ به‌طوری‌که آن‌ها برای حضور داوطلبانه و مشتاقانه در کلاس درس وی لحظه‌شماری کنند. در این میان، لازم است نحوه ارتباط و رفتار معلم در همین مورد به‌طور مجزا بررسی گردد. خوشایند بودن یک رفتار و لذت بردن از آن و اجتناب از امور ناخوشایند سبب میل به انجام دادن آن رفتار می‌شود. این موضوع یکی از عوامل انگیزشی تغییر رفتار در دیگران است (نوری، ۱۳۹۶:۶، به نقل از فیسکه).

معلم در آغاز تدریس با اطلاع از حضور دانش‌آموزان، کلاس را با نام و یاد خداوند شروع می‌کند و پس از آن گفت‌وگوی کوتاهی همراه با احوال‌پرسی از بچه‌ها انجام می‌دهد. شناخت دانش‌آموزان و صدا زدن آنان با نام کوچک، محیط آموزشی را دوستانه‌تر خواهد نمود. اگر معلم در جلسه گذشته پاسخ سؤال یا حل تمرینی را به جلسه آینده موکول کرده است، باید به قول خود عمل کند و در اولین جلسه پس از آن، با یادآوری به شاگردان، پاسخ‌گوی مسئله باشد؛ هر چند دانش‌آموزان آن را فراموش کرده باشند. گاه ممکن است بعضی از دانش‌آموزان با طرح بعضی

ارائه کند. از سوی دیگر، توجه به زمان آموزش نیز مورد تأکید است. زمان‌های طولانی تدریس، علاوه بر ایجاد نگرانی و خستگی و مشکلات جسمی و روحی برای دانش‌آموز، او را نسبت به حضور در کلاس بی‌رغبت می‌کند.

حضور به‌موقع معلم در محیط مجازی کلاس درس و نیز اعلام پایان تدریس و یا کلاس از سوی او، افزون بر آنکه امر آموزش را در یک سیر منطقی و خطی منظم قرار می‌دهد، شاگردان را از سردرگمی و پریشانی دور می‌سازد. بنابراین، توجه به زمان‌بندی در طرح درس مکتوب ضرورت دارد. بعضی از معلمان هنگام آموزش در فضای مجازی، گروه را یک‌سویه می‌کنند تا پرسش‌های دانش‌آموزان مانع اجرای تدریسشان نشود. به نظر می‌رسد آنان این روش را به دلیل وقت محدود کلاس و یا پرسش‌های نابجای عده‌ای از دانش‌آموزان، مفید می‌دانند اما باید گفت کلاس درس، تعاملی بین معلم و شاگرد است و ارتباط این دو عنصر در فضای مجازی اگر بیش از کلاس حضوری نباشد، کمتر نیست. برای رفع مشکل پرسش‌های حاشیه‌ای و نابجای شاگردان، لازم است در آغاز درس، مقرراتی را برای آنان تعریف کرد؛ اینکه معلم (یاددهنده) به شاگردان (یادگیرندگان) اطمینان دهد که در پایان هر بخش، تدریس را متوقف خواهد کرد و به آنان فرصت سؤال خواهد داد؛ پس فراگیرندگان باید اجازه دهند که معلم محتوای درس را ارائه دهد و اگر سؤالی دارند، در زمان خود از معلم بپرسند.

ایجاد حس حضور و همراهی معلم با شاگردان، افزون بر آرامش خاطر دانش‌آموزان، محیط غیرحضور را برای آنان، خوشایند و امن‌تر جلوه می‌دهد؛ زیرا مخاطبان اطمینان دارند که ارتباط بین معلم و شاگرد همچنان برقرار است و پس از تدریس، آنان با انبوهی از پرسش‌ها و اشکالات در این فضای پرمشغله رها نخواهند شد.

معلم مجازی با طراحی مناسب تکالیف متنوع و ارزشیابی‌های مستمر در آغاز و حین و پایان تدریس دانش‌آموز را با محتوای جدید درگیر می‌نماید و به او فرصت پرسش و پاسخ می‌دهد.

۲-۲. ارتباط کلامی

آنچه همواره در فرایند تعلیم و تربیت، به‌خصوص در آموزش‌های مجازی، مهم‌ترین و مؤثرترین گام محسوب می‌شود، ارتباط کلامی بین معلم و شاگرد است. مهارت در برقراری ارتباط کلامی و

معلم مجازی با طراحی مناسب تکالیف متنوع و ارزشیابی‌های مستمر در آغاز و حین و پایان تدریس دانش‌آموز را با محتوای جدید درگیر می‌نماید و به او فرصت پرسش و پاسخ می‌دهد

مشکلات، فضای کلاس را به حاشیه بکشاند که در این صورت، معلم می‌تواند با بیان چند جمله کوتاه و ابراز همدلی نسبت به آنان، قول دهد که این مطلب را در فرصتی خارج از ساعت کلاسی در گروهی جداگانه بررسی خواهد کرد یا از آنان بخواهد نظرهای خود را پس از پایان کلاس در صفحه شخصی او قرار دهند. ممکن است در ابتدای کار، این روش برای معلم وقت‌گیر باشد و او نتواند آن‌گونه که مورد نظر مخاطبان است، آنان را اقناع کند اما این روش موجب جلب اعتماد دانش‌آموزان خواهد شد؛ زیرا متوجه خواهند شد که معلم در حد توان خود قصد دارد به آنان کمک کند. همین مسئله محیط کلاس را در حالت تعاملی دوستانه قرار خواهد داد.

نکته دیگر درباره انجام دادن تکالیف است. در فضای مجازی درخواست انجام دادن تکالیف زیاد و وقت‌گیر از شاگردان، علاوه بر آنکه روح و روان آنان را آزرده می‌کند، چندان هم ثمربخش نخواهد بود. بهترین روش انجام دادن تکالیف در همان زمان برخط (آنلاین) بودن بچه‌هاست. معلم در این صورت با دادن تکالیف کوتاه و پرسش از بچه‌ها آنان را به فعالیت تشویق می‌کند و پاداش را در لحظه می‌دهد. معمولاً دانش‌آموزان زنگ پاسخ‌ها را در همان لحظه اول می‌فرستند و این فرصت را از دیگران سلب می‌کنند. در این صورت، دانش‌آموزان ضعیف‌تر به حاشیه کشیده می‌شوند. رسالت تربیتی معلم در حین آموزش با بیان کلماتی ارزشی، معنادار می‌شود. او با ارسال جملات تشویقی و تربیتی در فضیلت صبر و تحمل، شاگردان را به رفتار صحیح فرامی‌خواند.

مشکلی که اکثر معلمان در محیط غیرحضوری و هنگام آموزش با آن مواجه‌اند، پرسش‌های تکراری دانش‌آموزان است. ممکن است پرسشی ساده به دلیل مشکلات قطع شدن و یا کندی نت برای دانش‌آموزان، نگرانی از عقب‌افتادن از کلاس و یا گم‌شدن پاسخ معلم در بین پرسش‌های بچه‌ها بارها تکرار شود و معلم هم آن را بارها متذکر شود. در این صورت، او می‌تواند با گفتن جمله «چه کسی پاسخ این سؤال را خواهد داد؟» از مشارکت بچه‌ها در اداره کلاس یاری بگیرد و سپس از همیاران سپاسگزاری کند. این روش، دقت بچه‌ها را افزایش می‌دهد. هرگاه دانش‌آموزی سؤالی را مکرر مطرح کند، دانش‌آموز دیگری پاسخ خواهد داد و مورد تشویق معلم قرار خواهد گرفت. این روش، موجب توجه و تمرکز دانش‌آموزان نسبت به سخنان معلم

و نیز تعدیل رفتار آنان خواهد شد.

۲-۳-۲. فرود آمدن از مسند و مقام برتر

یکی از ویژگی‌های بارز مؤمن، شوخ‌طبعی و گشاده‌رویی است. این خصلت در سیره و سخن پیشوایان دین - علیهم‌السلام - قابل تأمل و بررسی است (هادی‌منش، ۱۳۸۵: ۷۷-۶۹). یکی از مؤلفه‌های قدرت نرم در اسلام، خوش‌خلقی و خوی نیک در برخورد با دیگران است. اخلاق به مثابه قدرت نرم به‌عنوان یک عامل ایجابی و سیاسی در جذب دیگران مفید است (پوراحمدی و دیگران، ۱۳۹۱: ۱۵۶-۱۳۷).

از نشانه‌های خوش‌خلقی آن است که مؤمن در ارتباط با دیگران، شوخ‌طبع، خوش‌سخن و اهل مزاح پسندیده باشد. معلم آگاه و باتجربه در فضای کلاس مجازی انعطاف‌پذیرتر از کلاس حضوری رفتار می‌کند. او با شوخ‌طبعی و مزاح پسندیده و گفت‌وگوی صمیمانه با دانش‌آموزان، فضای خشک تدریس صرف را شاد و جذاب می‌کند. از دیدگاه مزلسو نیز یکی از ویژگی‌های افراد خودشکوفه، احساس شوخ‌طبعی فلسفی و غیر خصمانه بودن (مطهری طشی و دیگران، ۱۳۸۲: ۹۸) در ارتباط با دیگران است. گاه ممکن است در روند آموزش مجازی، خطا و اشکالی از طرف معلم رخ دهد. در این صورت، لازم است وی از مسند و مقام برتر فرود آید و آن را بپذیرد. بهتر است معلم (یاددهنده) پیش از آموزش به دانش‌آموزان متذکر شود که در صورت هر اشکال و اشتباهی در ارائه فایل‌های گفتاری یا نوشتاری، او را مطلع سازند. یکی از شگفت‌انگیزترین جلوه‌های ارتباطات کلامی سالم این است که بدانیم هنوز خودمان در حال رشد و یادگیری هستیم و نکاتی را که قبلاً نمی‌دانسته‌ایم، تازه می‌فهمیم (رؤف، ۱۳۸۷: ۳۳). این امر از یک سو تعامل بین معلم و شاگرد را افزایش می‌دهد و از دیگر سو پذیرش خطا و اشتباه، عذرخواهی و اصلاح آن، فضایی عالی انسانی همچون صداقت و شجاعت را به مخاطب القا می‌کند و شخصیت معلم را برای فراگیرندگان به الگوشونده تبدیل می‌کند.

۲-۴-۲. تدریس خصوصی

با آنکه معلم در تلاش است تا مباحث آموزشی را به‌طور منظم و مجزا و ساده و قابل فهم در اختیار دانش‌آموز قرار دهد، گاه لازم است با فراگیرندگان سطح پایین به‌صورت شخصی تعامل داشته باشد.

بدین منظور در بعضی مواقع، با ورود به صفحه خصوصی دانش‌آموز و ایجاد ارتباط دوستانه با وی، مشکلات یادگیری را بررسی می‌کند و به رفع اشکالات آموزشی روی می‌آورد. این روش موجب می‌شود که فراگیرنده سطح پایین فعالیت‌های خود را با اشتیاق و با اعتمادبه‌نفس بیشتری انجام دهد و متوجه شود که تمام اعمال او برای معلم اهمیت زیادی دارد.

در تدریس خصوصی به سبک دوستانه، معلم این مطلب را به دانش‌آموز القا می‌کند که یادگیری و فهم محتوا برای افراد سطح پایین کلاس هم از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است و تدریس برای آنان در محیط مجازی، محدود به یک زمان خاص نیست.

۲-۲-۵. دخالت دادن والدین در تعلیم و تربیت

نکته دیگر، درگیر کردن والدین و بزرگترها در فرایند تعلیم و تربیت است. البته این روش باید با روابطی مثبت و به شکل داوطلبانه صورت پذیرد. معلم می‌تواند با طرح پرسش در قالب نظرسنجی از والدین، با نقاط ضعف خود در تدریس و نیز مشکلات رفتاری و یا نگرانی‌هایی که مغل یادگیری دانش‌آموز اوست، آشنا شود و آن‌ها را بررسی نماید. تعامل اولیا و مربیان در فضای مجازی، به نحو بارزی در ایجاد محیط درسی بانشاط و فعال برای شاگردان مؤثر است. هر چه آگاهی معلم از مشکلات آموزشی و تربیتی بیشتر باشد، حضور مشتاقانه دانش‌آموزان در کلاس فعال‌تر و مدیریت محیط آموزشی برای معلم آسان‌تر خواهد بود.

۲-۲-۶. توجه به مخاطبان

مخاطبان در فضای مجازی دیگر محدود به تعداد مشخص دانش‌آموزان در چهاردیواری کلاس نیستند بلکه خانواده‌ها نیز به‌طور ناخودآگاه در کلاس حضور می‌یابند و گوش به سخنان معلم می‌سپارند و بدین‌گونه، هدایت و تعلیم به‌طور پنهان و نهفته و غیرمستقیم نیز وسعت می‌یابد. از طرفی، خانواده‌ها همیاران مؤثری در ارائه آموزش و به‌خصوص پرورش نسل جوان هستند. در این زمان، لازم است معلمان با هوشیاری در صدد آن باشند که این موقعیت را به فرصت تبدیل کنند و بیشترین بهره‌را، به‌خصوص در محبت توسعه تربیت دینی و آموزه‌های معرفتی ببرند. در این عرصه، نقش معلم به مبلغ تعمیم می‌یابد. البته معلم متخصص و آگاه

در انتقال معلومات محتوای آموزشی توانایی زیادی دارد و این مقوله را تحت‌الشعاع مباحث تربیتی قرار نمی‌دهد. به هر روی، ماهیت کار معلمی هم دانش است و هم مهارت حرفه‌ای (رؤوف، ۱۳۸۷: ۵۶). تسلط و اشراف بر محتوای آموزشی و توانایی در انتقال داده‌ها خود یکی از عوامل مؤثر نفوذ معنوی معلم است؛ همچنان که بنا بر فرموده مقام معظم رهبری، «شرط تأثیرگذاری در جامعه، افزایش سواد و ارتقای نصاب علمی است» (دیدار مقام معظم رهبری با طلاب حوزه علمی تهران: ۹۶/۱۶).

بر پایه آنچه بیان شد، به‌خوبی می‌توان به نقش و وظایف سنگین معلم در امر تعلیم و تربیت در فضای پرهیاهوی مجازی پی برد؛ چرا که مخاطبان وی محدود به طیف خاصی نیستند و حتی خواص هم در برابر وی و ناظر تدریس هستند.

۳. نتیجه

امروزه فضای مجازی یکی از ابزارهای کارآمد در تعلیم و تربیت به شمار می‌رود. اگرچه تدریس در این محیط مشکلاتی برای مخاطبان ایجاد می‌کند و رسالت سنگین معلمی را نیز دوچندان می‌سازد. معلمان فرزانه و متعهد، افزون بر تدریس محتوای آموزشی و تحول در ماهیت روش‌های پیشین تدریس، به عنوان اسوه‌های الهام‌بخش در عرصه فرهنگ و اخلاق، نقش مبلغ و هدایتگر را برای نسل جوان ایفا می‌کنند و به تدریس در این فضا به عنوان یک فرصت می‌نگرند. آنان با خودآگاهی و خودشکوفایی و نفوذ معنوی در دل شاگردان، در پرتو تعلیم و تربیت صحیح و نیز نهادینه‌سازی ارزش‌های والای دینی و اسلامی خواهند توانست جامعه را از درون متحول سازند و به سمت و سوی تعالی، رشد و شکوفایی سوق دهند و انسان‌هایی خدامحور و متخلق به اخلاق اسلامی تربیت نمایند.

منابع

- اسکندری، کریم؛ رستمزاده، رضا (۱۳۹۵). «شناسایی و اولویت‌بندی مؤلفه‌های قدرت نرم در دانشگاه بر اساس مدل فازی vikor»، سال ششم، شماره پانزدهم، دوفصلنامه مطالعات قدرت نرم، صص ۱۱۲-۸۲.
- بختیارنصراآبادی، حسن؛ نوروزی، رضاعلی. (۱۳۸۲). راهبردهای جدید آموزشی در هزاره سوم. جلد اول، چاپ اول. قم: سماء قلم.
- پوراحمدی، حسین؛ جعفری‌پناه، مهدی. (۱۳۹۱). «اخلاق به مثابه قدرت نرم در رویکرد اسلامی». مجله علوم سیاسی، سال پانزدهم، شماره ۵۷، صص ۱۵۶-۱۳۷.
- ترابی، طاهره. (۱۳۸۹). بازخوانی قدرت نرم (با تأکید بر فرهنگ ایرانی- اسلامی). قم: فرهنگ ایرانی- اسلامی.

از مجموعه مقالات قدرت نرم و سرمایه اجتماعی، اصرافتخاری و همکاران. چاپ دوم. نشر دانشگاه امام صادق (ع) و دانشگاه جامعه امام حسین (ع) و پژوهشکده پیامبراعظم (ص)، تهران.

- رؤوف، علی. (۱۳۸۷). آنچه یاد می‌دهیم، آنچه یاد می‌گیرند: برای مدیران مدرسه، معلمان و پدران و مادران. چاپ دوم. تهران: مدرسه.

- رضاعلی، فاطمه؛ حیدری، محمدحسین؛ نوروزی، رضاعلی. (۱۳۹۸). بازشناسی الگوی معلم الهام‌بخش مبتنی بر احوالات سه معلم برجسته ایران معاصر: محمدحسین نایینی، محمد حسین طباطبایی و مرتضی مطهری. فصلنامه علمی تربیت اسلامی، سال ۱۴، شماره ۳۰، صص ۱۷۶-۱۵۵.

- شجاعی، محمدصادق. (۱۳۸۶). نظریه نیازهای معنوی از دیدگاه اسلام و تناظر آن با سلسله مراتب نیازهای مازلو، مطالعات اسلام و روان‌شناسی، شماره ۱، پاییز و زمستان) ۱۱۶-۸۷.

- عباسی مقدم، مصطفی. (۱۳۷۱). نقش اسوه‌ها در تبلیغ و تربیت. چاپ اول. تهران: سازمان تبلیغات.

- فرهادیان، رضا. (۱۳۹۸). نهادینه‌سازی ارزش‌ها در دانش‌آموزان. چاپ اول. قم: بوستان کتاب.

- مظاہری، علی اکبر. (۱۳۷۶). هشدارهای تربیتی، چاپ چهارم. قم: هجرت.

- مکارم شیرازی، ناصر. (۱۳۹۰). نهج‌البلاغه، با ترجمه فارسی روان، به قلم محمدرضا آشتیانی، محدث‌جعفر امامی. قم: انتشارات امام علی بن ابی‌طالب (ع).

- ملکی، حسن. (۱۳۷۶). صلاحیت‌های حرفه معلمی. چاپ اول. تهران: مدرسه.

- ناظمی اردکانی، مهدی. (۱۳۹۵). قدرت نرم (مجموعه مقالات). چاپ اول. تهران: آثار فکر.

- نوری، نجیب‌الله. (۱۳۹۶). عوامل و ساختار انگیزش رفتار انسان در اندیشه علامه طباطبایی، روان‌شناسی و دین، شماره ۴۰، (زمستان)، صص ۲۲-۵.

- هادی‌منش، ابوالفضل. (۱۳۸۵). شوخ‌طبعی و مزاج در سیره و سخن پیشوایان. مبلغان، شماره ۷۷، (فروردین و اردیبهشت)، صص ۶۹-۷۷.
- <https://www.leader.ir>